

●
Cilt 1 / Sayı 1 / Ağustos 2021

●
Çeviri

İnsan, Her Şey Hep İnsan: Beşerî Bilimler ve “Hayvan Çalışmaları”

Cary Wolfe

Rice Üniversitesi

Prof. Dr., İnsani Bilimler Fakültesi, İngilizce Bölümü

Çeviri: Onur Çiffiliz

Hacettepe Üniversitesi

Araş. Gör., Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü

ORCID: 0000-0002-1078-7498

onurciffiliz@hacettepe.edu.tr

Cary, W. “İnsan, Her Şey Hep İnsan: Beşerî Bilimler ve ‘Hayvan Çalışmaları’”. Çev. Onur Çiffiliz. *Kün: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 1.1 (Ağustos 2021): 57-73. DOI: <https://doi.org/10.54281/kundergisi.6>

Geliş Tarihi: 18.07.2021 / Kabul Tarihi: 09.08.2021 / Yayımlanma Tarihi: 15.09.2021

Bu çalışma Creative Commons Attribution 4.0 International License ile lisanslanmıştır.

İnsan, Her Şey Hep İnsan: Beşerî Bilimler ve “Hayvan Çalışmaları”

Cary Wolfe

Çeviri: Onur Çiffiliz¹

Hızla gelişmekte olan ve hayvan çalışmaları olarak bilinen alan hakkında genel bir fikir vermeye çalışmak,² eğer kullanacağım tabiri mazur görürseniz, biraz kedi gütmeye benzer. Bu benzetmeyi kullanmadaki amacım, “hayvan”ın, durup düşünüldüğünde, (yüzlerce ve hatta binlerce yıldır kullandığımız metaforlar, benzetmeler, atasözleri ve anlatılar da dâhil olmak üzere) her yerde olduğunu hatırlatmaktır. Bu konuda bir ders işlemeye veya bir makale kaleme almaya kalktığımızda ilginç materyallere dair iyi niyetli önerilerin her yerden geldiğini göreceksiniz. Sadece benim kendi alanıma bakacak olsak bile, bu durumun örnekleri sadece William Faulkner’ın *Go Down, Moses* (*Kurtar Halkımı Musa*) adlı eserinin merkezinde yer alan ayı, geyik ve köpeğin rolleri ile veya Ernest Hemingway’i boğalardan aslanlardan ve balıklardan oluşan kardeşliği olmadan ya da Marianne Moore’u karıncayıyen ve denizanası koleksiyonu olmadan hayal etmeye çalışmanın anlamsızlığı ile sınırlı değildir. Bunların yanı sıra *King Kong*, *Babe* (Bebe), *Charlotte’s Web* (*Charlotte’un Sevgi Ağı*), *Seabiscuit* (*Zafer Yolu*), *The Silence of the Lambs* (*Kuzuların Sessizliği*), *The Horse Whisperer* (*Atlara Fısıldayan Adam*) ve *The Fly* (*Sinek*) gibi örnekler de bu kapsamda yer alır. Ayrıca, Damien Hirst, Joseph Beuys, Sue Coe, William Wegman, Bill Viola, Carolee Schneeman, Lynn Randolph ve Patricia Piccinini gibi sanatçıların eserlerini de bu bağlamda anmadan geçemeyiz. Tabii, Percy Shelley’nin tarla

¹ Ç. N. Orijinal makale künyesi: Wolfe, Cary. “Human, All Too Human: ‘Animal Studies’ and the Humanities.” *PMLA* 124.2 (2009): 564-75. Çeviri metninde bulunabilecek tüm muhtemel hataların sorumluluğu tarafıma aittir. Makale içerisinde yazarın alıntı yapmış olduğu eserlerin yayımlanmış Türkçe çevirileri bulunmadığından, bu çeviriler de tarafımda yapılmıştır. E. N. Makalede anılan eserlerin yayımlanmış Türkçe çevirileri eğik yazı ile eklenmiş, özel ad olan başlıklar olduğu gibi bırakılmış, çevirisi bulunmayan eserlerin adları düz yazılmıştır. Özgün eserin İngilizce olmadığı durumlarda, yazarın benimsediği İngilizce başlık, makaleye ileri düzeyde müdahale etmemek adına korunmuştur. Bu çevirinin ilk hâli, yayın hayatı artık ne yazık ki sonlanmış olan *Şarkî Edebiyat ve Sanat Dergisi*’nin 6-7 numaralı, 2018 tarihli “Hayvan Çalışmaları Özel Sayısı”nda yayımlanmıştır (61-80).

² Başlığım elbette Nietzsche’ye atıfta bulunmaktadır; ancak, daha belirgin olarak Fuss’ın *Human, All Too Human* adlı önemli derlemesine ve özellikle de bunun giriş ve “Animal” (Hayvan) başlıklı birinci bölümüne de gönderme yapmaktadır. İleride daha açık hâle geleceği üzere “hayvan çalışmaları” terimi makale boyunca hep “temkin” amaçlı tırnak içinde düşünülmelidir; benzer bir şekilde yine nedenleri daha sonra anlaşılacağı üzere, “hayvan” sözcüğü “insan olmayan hayvan” kavramını karşılayacak şekilde anlaşılmalıdır.

kuşu, John Keats’in bülbülü, Edgar Allen Poe’nun kuzgunu ve Wallace Stevens’in siyah kuşu gibi kuş şiirlerini de unutmamak gerekir. Herhangi bir Orta Çağ veya Erken Modern Dönem uzmanının da size söyleyebileceği üzere, hayvan sorunsalı bu erken dönemlerde daha da merkezî bir konum kazanmıştır. Aslında, son zamanlarda yapılan ve de yeni ortaya çıkmakta olan çalışmalar bizlere, Aydınlanma Dönemi’nden ve Descartes ve Kant gibi düşünürlerden miras aldığımız (yaygın kabul görmekte olan düşünsel, politik ve hukuki kurumlarımızı şekillendiren) hayvanlara dair düşüncenin, insan-hayvan ayrımını oldukça farklı bir gözle gören pre-hümanizme (insanöncesiciliğe) ve post-hümanizme (insansonrasıcılığa) dayalı kısa bir sürece denk geldiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, ayrıca, William Hoggarth ve Hieronymus Bosch, *The Faerie Queene (Periler Kraliçesi)* ve *Beowulf* da materyallere dâhil edilebilir. Ve tabii bir de sözlü ve yazılı Batılı olmayan edebiyatlarda ve kültürlerde de hayvanın merkezde konumlanması hususu vardır ki bu konu tamamen başka bir makalenin konusu olacak kadar geniştir.³

Edebiyat, sanat ve kültürün de ötesinde, Batı felsefesi külliyatı ve oradaki insan-hayvan farklılığına dair düşünce de günümüzde sadece Kıta Avrupası felsefesi aracılığıyla değil, aynı zamanda analitik geleneğin belli kolları aracılığıyla da yeniden şekillenmekte ve yeniden yorumlanmaktadır. Ayrıca, Gary Francione ve Steven M. Wise gibi akademisyenlerin önderliğinde yeni ortaya çıkmakta olan hayvan hakları hukuku alanında felsefi ve yasal boyutlar arasında (özellikle analitik açıdan) birçok alışveriş kendisini göstermektedir. (Animal Legal Defense Fund’a [Hayvanların Yasal Korunması Fonu] göre Birleşik Devletler’de seksenden fazla hukuk fakültesinde hayvan yasalarına ilişkin dersler de yer almaktadır.) Hayvanlar ayrıca *Animal Planet (Hayvanlar Gezegeni)* ile kendilerine televizyonda da yer bulmaktadırlar; üstelik, hayvanlarla ilgili küçük bilgilendirme klipleri, portre klipleri, alan çalışmaları, skeçler ve ilginç videolardan oluşan içerik çeşitliliğine bakılacak olursa televizyon yayınlarında oldukça geniş bir yelpazede yer almaktadırlar. Tüm bunların yanında, bütün ayinsel, kurbanasal, psikolojik, etik ve ekolojik boyutları ile beraber bir yiyecek meselesi var ki, bu da Michael Pollan’ın son derece popüler eseri *The Omnivore’s Dilemma (Etobur-Otobur İkilemi)* gibi çalışmalar ile son derece yalın bir biçimde okuyuculara sunulmaktadır.⁴

Burada benim amacım, hayvan çalışmaları hakkında yazarken sürece dâhil olan bazı zorluklara dikkat çekmektir; bunların arasında bu alanın kökleriyle bütünleşik nitelikteki ür-kütücü disiplinler arasılıktan (ki bu edebî çalışmalar ve tarih arasında gözlemlenebilen disiplinler arasılığın oldukça düzenli görünmesine yol açacak kadar karmaşık bir hâl alır) bahsetmeye gerek dahi yoktur. Bazıları şu ana kadar bahsetmiş olduğum materyallerin çoğunun

³ Hayvanlara dair çalışmalar listelenmiş olan tüm alanlarda ortaya çıkmıştır: edebî modernizm (Norris, Rohman), Amerikan Edebiyatı (Allen; Mason), İngiliz Romantik Akımı (Kenyon-Jones), metafor ve şiir tekniği (Malamud), sinema ve kitle kültürü (Burt; Lippit; Wolfe, *Animal Rites* ve *What*; Shukin; Clarke), resim ve sergi (Lippit; Baker, *Picturing and Postmodern Animal*; Kac, *Signs* ve *Telepresence*; Thompson; Wolfe, *What*; Rothfels), Erken Modern Dönem ve Orta Çağ kültürü ve teolojisi (Salisbury; Fudge, *Brutal Reasoning, Percieving, ve Renaissance Beasts*; Tester; Daston ve Mitman; Shannon; Boehrer; Agamben; Linzey). Bu liste temsili olup tüm çalışmaları kapsamamaktadır.

⁴ Kıta Avrupası felsefesinde, temsiliyet niteliğine haiz tartışmalar arasında Lawlor; Calarco; Steeves; Acampora; Wolfe, *Animal Rites* ve “Thinking” sayılabilirken, analitik felsefe kapsamında temsili olarak Mack; DeGraiza; Rachels; Regan; Singer; Cavalieri; Steiner; Cavel ve diğerleri; Nussbaum, hukuk alanında Francione, *Animals as Persons* ve *Animals, Property*; Wise; son olarak, gıda alanında ise Pollan; Marcus; Scapp ve Seitz yer almaktadır.

edebî ve—daha geniş düşünülecekse—kültürel yorumlamalar üzerinde çalışan akademisyenler tarafından kolaylıkla halledilebileceğini sanabilir. Ancak dar alanda uzmanlaşma hayvan çalışmaları için şu an itibariyle ancak feminist yaklaşımın veya queer teorisinin ilk ortaya çıktığı o baş döndürücü zamanlarda bu iki çalışma alanına dair olarak düşünülmüş olduğu kadar haklı görülebilir. Hayvan çalışmaları, kültürel araştırmaların bir kolu olarak (ki ben neticede bu bağdaştırmayı da sorgulamayı hedefliyorum), en azından şu anki hâliyle, bilişsel etoloji ve alan ekolojisi alanlarında son yirmi ile otuz yıl içerisinde yapılan (Allen ve Bekoff; Bekoff; Griffin; Pepperberg; Savage-Rumbaugh, Shanker ve Taylor) ve popüler hayal gücünün sınırları içerisine Dian Fossey’in hikâyesi, *Gorillas in the Mist* (*Sisteki Goriller*), ve Jane Goodall’ın *The People of the Forest: The Chimps of Gombe* (Orman İnsanları: Gombe Şempanzeleri) gibi filmi ve PBS’nin *Nature* (Doğa) serisindeki *The Animal Mind* (Hayvan Zihni) televizyon belgeseli ile taşınan çalışmalar olmadan muhtemelen var olamazdı. Benzer şekilde, hayvan çalışmaları, varlığını büyük ölçüde 1970’lerdeki hayvan hakları hareketine ve de bu hareketin temel felsefi çalışmaları olan Peter Singer’in *Animal Liberation* (*Hayvan Özgürleşmesi*) ve daha sonra da Tom Regan’ın *The Case for Animal Rights* (Hayvan Hakları Davası) eserlerine borçludur. (Bu eserler, hayvan çalışmalarının eleştirel bakış açılarındaki yeni dönüşüm ışığında geriye dönüp sorguladığı çalışmalardır.)

Tabii ki hayvanlar üzerine çalışmalar dağınık bir biçimde beşerî bilimlerin ve sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında 1980’lerde dahi gerçekleştirilmekteydi. Bu konuda, tarihçi Harriet Ritvo’nun Viktorya dönemindeki “yetiştiriciliği” sosyal sınıf ve türler arasındaki sınırlar üzerinden incelediği *The Animal Estate* (Hayvan Mülkü), James Serpell’in *In the Company of Animals* (Hayvanlarla Arkadaşlık) adlı eseri, Marc Shell’in evcil hayvanların ruhsal ve sembolik ekonomisi ile ilgili incelemesi, Carol Adams, Andrée Collard ve diğerleri tarafından sürdürülen ekofeminizm etrafında yoğunlaşmış oldukça çeşitli çalışmalar ve de Birleşik Devletler’de Margot Norris’in *Beasts of the Modern Imagination* (Modern İmgelemin Hayvanları) adlı çalışması gibi eserler ile edebî araştırmalar alanındaki çalışmalar aklımıza gelebilir. Donna Haraway’ın dönüm noktası niteliğindeki eseri *Primate Visions* (Primat Öngörülere) 1990’larda hatırı sayılır bir disiplinler arası sentez ile ileride hayvan çalışmaları olarak anılacak alanda yeni ve tereddütsüz bir kültürel araştırmalar dönemi açmıştır. Geniş alanlara yayılmış ancak benzer şekilde önem taşımakta olan tartışmalar da kuramsal literatürde yerlerini almaktaydı: Gilles Deleuze ve Felix Guattari, *A Thousand Plateaus* (*Bin Yayla*) içerisinde “hayvan-oluş” üzerine kafa yormuşken (aynı şekilde farklı bir boyuttan Kafka üzerine olan kitapları da dâhil edilebilir); Jacques Derrida, *Of Spirit: Heidegger and the Question* (Tine Dair: Heidegger ve Asıl Mesele) adlı eserinde Heidegger’in hayvanların “dünyanın yoksulları” olduğuna dair tezini tartışmakta; George Bataille, *Theory of Religion* (*Din Kuramı*) adlı eserini üretmekte; Julia Kristeva ise dışlama (*abjection*) üzerine çalışmaktaydı.

Ancak, hayvan çalışmalarının bizim zamanımızdaki ortaya çıkışının görünür farklılığı, kendisine özgü kuramsal ve eleştirel alanların kademeli olarak açılmasıdır. Hayvan çalışmaları alanının ortaya çıkışının ve güçlenmesinin belirgin bir işareti, sayıları giderek artan konferanslar, sempozyumlar, yayın alanları ve bu konuya hem Kuzey Amerika’daki hem de dünyadaki dergilerin özel sayılarının ayrılmasıdır. Bu konuda, kabaca, 2000 yılında Sheffield Üniversitesi’ndeki Millennial Animals (Milenyumun Hayvanları) konferansı ile başlayan konferans

yağmuru, şu an için bu konudaki en büyük akademik toplantı olmayı vadeden 2009’da Avustralya’da toplanacak Minding Animals (Hayvanları Umursamak) konferansına kadar kendisini göstermektedir. Bu ara süreçte, York Üniversitesi, Vanderbilt Üniversitesi, Harvard Üniversitesi, Austin Texas Üniversitesi ve pek çok diğer kuruluştta etkinlikler olmuş; Society for Literature, Science and Arts (Edebiyat, Bilim ve Sanat Derneği) bünyesindeki hem ulusal hem de uluslararası düzeydeki son birkaç konferansta düzenli olarak süregelen bir paneller dizisi ortaya çıkmış; Association for the Study of Literature and Environment (Edebiyat ve Çevre Çalışmaları Derneği) bünyesinde artan bir ilgi oluşmuştur. Bu konudaki ilk kitap serileri arasında Harriet Ritvo’nun Johns Hopkins Üniversitesi Yayınevi’nden çıkan “Animals, History, Culture” (Hayvanlar, Tarih, Kültür) adlı çalışması ve Jonathan Burt tarafından editörlüğü yapıp Reaktion Books tarafından piyasaya sürülen ve her bir cildini tek bir hayvana (şu ana kadar köpek, istiridyeye, karınca, fare ve daha nice sine) ayırarak kendine has bir yaklaşım oluşturan “Animal” (Hayvan) serisi gösterilebilir. Bunun yanı sıra, diğer yayınevlerinin de hayvan çalışmalarında yapılan yayınlara —adանmışlık düzeyinde olmasa da— süregelen bir ilgisi bulunmaktadır. Bu konuda Illinois Üniversitesi Yayınevi (Hayvan Çalışmaları Grubu; Baker, *Picturing*; Fudge, *Renaissance Beasts*; Linzey), Chicago Üniversitesi Yayınevi (Wolfe; *Animal Rites*; Kuzniar; Grenier), Routledge (Haraway, *Primate Visions*; Tester; Fuss), New York Eyalet Üniversitesi Yayınevi (Steeves; Scapp ve Seitz; Mitchell, Thompson ve Miles), ve de MIT Yayınevi (Thompson; Burghardt; Diamond, *Realistic Spirit*; Kac, *Signs of Life*) gibi örnekler gösterilebilir. Bunlar arasında özellikle dikkat çekici olan seri, Minnesota Üniversitesi Yayınevi’nden çıkan (Donna Haraway’ın *When Species Meet* [Türler Buluştuğunda] ve Michel Serres’in *The Parasite* [Parazit] eserinin yeni baskısının yanında, bu konuya yönelik olarak Nicole Shukin ve Tom Tyler gibi genç akademisyenlerin de çalışmalarını içeren gelecek yayınları da kapsayan) “Posthumanities” (İnsan sonrası Bilimleri) serisidir. Wendy Lochner’in (din, felsefe ve hayvan çalışmaları alanlarında kıdemli genel yayın yönetmeni) önderliğindeki Columbia Üniversitesi Yayınevi ise, Leonard Lawlor, Gary Francione (*Animals as Persons* [Kişi Olarak Hayvan]), Stanley Cavell ve yardımcı yazarları ve Matthew Calarco gibi pek çok isme ait eserleri yayınlamıştır. Aynı şekilde çarpıcı olan bir başka konu, son birkaç yıl içerisinde çıkan Parallax’ın Tom Tyler tarafından editörlüğü yapılmış olan *Animal Beings* sayısı; *Oxford Literary Reviews* kapsamında Neil Badmington tarafından editörlüğü yapılan *DerridAnimals; Configurations* bünyesinde yeni çıkan ve editörlüğü Richard Nash ve Ron Broglio tarafından yapılan *Thinking with Animals* (Hayvanlarla Beraber Düşünmek) sayısı ve de *Mosaic* dergisinin bu konuya ayrılmış sadece bir değil, iki adet özel sayısı (*The Animal*) gibi pek çok dergide özel sayıların kendisini göstermesidir. Ayrıca, internet dünyasında çevrim içi dergi şeklinde yayınlanan yeni çıkmış *Humanimalia* (www.depauw.edu/site/humanimalia/), sağlam niteliklere sahip olan H-Humanities forumu bünyesindeki H-Animals köşesi www.h-net.org/~animal), Institute for Critical Animal Studies (Eleştirel Hayvan Çalışmaları Enstitüsü) tarafından yayımlanan *Journal for Critical Animal Studies* (www.criticalanimalstudies.org/JCAS), “insan-hayvan çalışmaları” (bu etiketin önermelerine daha sonra bir dönüş yapacağım) konu başlığı altında çalışan ve Animals and Society Institute (Hayvanlar ve Toplum Enstitüsü) tarafından yayımlanan *Society and Animals* dergileri de bu konuya katkı vermektedir. Eğer buradaki okuma listesi sizin için yeterince tatmin edici değilse hayvan çalışmaları üzerine devasa bir bibliyografya çalışmasına da çevrim içi olarak erişilebilmektedir (Kalof ve diğer.).

Genel anlamda düşünülecek olursa, önde gelen bir Britanyalı hayvan çalışmaları tarihçisi olan Erica Fudge'ın da bu alana dair belirttiği üzere, Nigel Rothfels'in çalışmaları ve hayvanlar üzerine yürütülen benzer çalışmalar "hayvanları, üzerine insanların anlam yükledikleri boş birer sayfa olarak gören ve bu doğrultuda insanların hayvanlara dair fikir ve tutumlarına odaklanan eski tarih biçiminden" uzaklaşmakta ve yerine "insanların hayvanları oluşturduğu ve insanların hayvanlar tarafından oluşturulduğu çeşitli durumların izlerini sürme" yoluna yönelmektedir ("History"). Ancak, belki de kültürel araştırmaların etik ve politik olarak ayarlanmış kalıbının hayvan çalışmalarını asimile etmek için kullanımı ile kendisini belli eden çok daha büyük soru, hayvan çalışmalarının, diğer pek çok konu arasından herhangi bir konu veya çalışma nesnesi olarak değil, kendine has gereksinimleri olan bir alan olarak ciddiye alınması hâlinde felsefe, tarih ve edebiyat çalışmaları alanlarının ne kadar derinden sarsılacağı sorusudur. Hayvanları öncelikli olarak bir tema, bir mecaz aracı, metafor, analogi, temsil veya üzerlerinde sınıf, ırk veya cinsiyetler arası ilişkilerin ortaya çıktığı ve bunların sembolik hayvansallık ve türler arası farklılıklar kavramları üzerinden müzakere edildiği bir sosyolojik veri olarak yorumlamak yerine, hayvan çalışmalarını yürüten akademisyenler, esas alanları ne olursa olsun, sadece bizim hayvanları anlayışımızı ve onlarla olan ilişkilerimizi şekillendirmiş olan söylemler ve kavramsal şemalarla değil, aynı zamanda insan olmayan hayvanların özgüllüğüne ve cinslerine özgü olmayan doğalarına da meydan okuyorlar. (Bu yüzden Derrida'nın da belirttiği gibi "hayvan" hakkında tekil bir nesneymiş gibi konuşmak "ahmakça"dır [*Animal* 31].) Hayvan sorunsalının indirgenemezliği karmaşık bir şekilde hayvanların etik olarak adaletin doğrudan veya dolaylı öznesi⁵ olarak konumlandırılmasına bağlıdır. Bu problem sadece betimsel bir disiplinerlik uygulamasını değil, eleştirel bir uygulamayı da gerektirir ki bu hayvan adı verilen, yeri yeni sağlamlaşmış varlığın edebî ve kültürel çalışmalardaki tartılışının, baskılanışının ve de diğer kimlik formları ve söylemlerle (ırk, cinsiyet, sınıf, cinsel farklılıklar gibi) birlikte örülmesinin değerlendirilmesi mümkün olsun.

Bir başka deyişle, filozof Cara Diamond'ın belirttiği gibi, insan ve insan olmayan hayvan arasındaki fark "biyolojik olarak bir fark olarak başlayabilir, ancak bu fark insanlar tarafından alınıp nesiller boyunca onların sanatsal, edebî ve dinsel uygulamaları aracılığıyla dönüştürülerek insan düşüncesinin bir nesnesi hâline gelir" (*Realistic Spirit* 351). Edebiyat ve kültür alanlarındaki öğrenciler içinse sorun, bu şekildeki bir farkındalığın ortaya çıkardığı etno-merkeziyetçilikten nasıl uzak durulacağı ve bu yapıdaki bir eleştirel bakış açısının yapı taşlarının nasıl ifade edileceğidir ki bu soru, bizim hayvanlara uyguladığımız sistematik sömürü ve büyük çaplı katliamın İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan soykırım ile sürekli olarak karşılaştırılması (Diamond tarafından, Derrida tarafından, *The Lives of Animals* [Hayvanların Yaşamları] adlı eseriyle J. M. Coetzee tarafından, ve *Eternal Treblinka* [Ebedî Treblinka] adlı eseriyle Charles Patterson tarafından) ile daha önemli bir hâl almaktadır. (Gerçekte bu iki durumun birbirleri ile kıyaslanması çok olanaksızdır; çünkü sadece Birleşik Devletler'de yemek amacıyla öldürülen kara hayvanı sayısı on milyarı bulmaktadır ve bu işlemlerin büyük çoğunluğu—yaklaşık %80'i—fabrika tarımına bağlı olarak korkunç koşullar altında gerçekleşmektedir [Center for Food Safety]). Edebiyat ve kültür alanlarının öğrencileri olarak bilişsel etoloji gibi alanlardan hayvanlara ve onların dikkate değer kapasitelerine dair son yirmi veya otuz

⁵ Bu alanda çeşitli görüşler için bakınız: Cavel ve diğer.; Francione, *Animals, Property; Wise*.

yılda öğrendiğimiz devasa miktardaki bilgiyi bir kenara bırakmayı düşünebilirdik; ancak, hayvan çalışmaları bize şu soruyu sormakta: Bizim bir roman ya da film içerisindeki hayvanlara yönelik anlamlandırma ve değerlendirmelerimiz bu eserlerdeki hayvanlara (en azından bazılarına) yönelik olarak onları nesnelere yerine bir bakımdan kişiler gibi görmeye başlayan bir ontolojik kaymadan (ki burada İspanya Parlamentosu’nun 2008 yılında insan haklarını büyük insansı maymunları da kapsayacak şekilde genişleterek onları acı verici deneyimlerden ve sömürüden korumaya dönük kararının yarattığı depresyon etkisi ile anlaşılma başlanan bir kayma etkisinden söz edebiliriz) etkilenmeyecek mi? Sahiden de Etienne Balibar, Giorgio Agamben, Marjorie Spiegel ve diğerlerinin de belirttiği üzere, ötekileştirilmiş insanlara (ve özellikle de ırk üzerinden ötekileştirilmiş olanlara) yönelik şiddet, çoğu zaman onları üstünlük kurma, baskı altına alma ve hatta soykırım amacıyla hayvansılaştırma yoluyla işleyen bir hareket aracılığıyla işlerlik bulmuştur ki, bu manevranın etkililiğinin altında yatan neden, hayvanlara yönelik şiddetin izin verilebilir olduğuna dönük ön varsayımın genelgeçer şekilde kabul görüyor olmasıdır.

Daha önce başka yerlerde de tartıştığım üzere, bu durum hayvan çalışmalarına dair iki önerme doğurur. Bunların ilki, hayvan çalışmalarının maddi bir varlığa (insan olmayan varlıklar) ve sadece insan olmayan varlıklara dönük olarak sınırlandırılması gerekmeyen türler arası farkındalık söylemi üzerine çalışmakta olması, ikincisi ise hayvan çalışmalarının ciddiye alınmasının bireyin hayvanlara yönelik hoş duygular besleyip beslemediği ile ilişkilendirilemeyeceğidir. Son yıllarda pek çok insan olmayan hayvana dair öğrendiklerimiz—zihinsel ve duygusal yaşantılarının zenginliği, iletişim ve etkileşim biçimlerinin karmaşıklığı—dikate alındığında, pek çok akademisyen okuma ve yorumlamanın etik yaklaşımları konusunda 1990’lı yıllarda cinsel farklılıkların ve 1970’li ve 1980’li yıllarda ırk ve toplumsal cinsiyet hakkında olduğu gibi bir düşünsel kaymanın ortaya çıkarılmasının mecburi olduğunu düşünmektedir. Kökleri bu şekilde ifade edildiğinde hayvan çalışmaları aslında sadece sosyal ve etik anlamda sorumlu bir kültürel araştırmalar alanının yeni sosyal hareketler ile paralel (ki, bu durumda bahsi geçen hareket genellikle “hayvan hakları” olarak adlandırılır) kalma çabasıdır. Bu da özünde her türlü cinsel kimlik, ırk, cinsel yönelim ve—artık—türe yönelik genişletilmiş bir kapsayıcılığa dönük demokratik bir dürtüdür. Her ne kadar cazip olsa da bu şekildeki bir kök ağacı, en azından kültürel araştırmalar kalıbının hayvan çalışmaları alanında bu kadar hızlı şekilde benimsenmesiyle ilişkili bazı nedenlerden dolayı durup düşünmemize yol açmalıdır. “Hayvan çalışmaları” ve “İnsan-hayvan çalışmaları” başlıkları, kanımca, hayvan çalışmalarının beşerî bilimler ve kültürel araştırmaların disiplinler bazında yapılmış olmasına temellerinden karşı çıktığı göz önünde bulundurulduğunda, problematiktir. Bana göre, hayvan çalışmalarını meşgul etmekte olan sorular, ancak iki ayrı boyutta ele alınırsa yeterli şekilde cevaplanabilir. Bunlar sadece içerik, tema ve bilginin nesnesini kapsayan boyut (hayvan çalışmaları tarafından üzerinde çalışılan hayvan) değil, aynı zamanda teorik ve metodik yaklaşım boyutu (hayvan çalışmalarının hayvanlar üzerine nasıl çalıştığı) olmalıdır. Açıkça ifade etmek gerekirse, insan olmayan hayvanları çalışıyor olmamız hümanist olmaktan ve dolayısıyla tanımsal olarak insan merkezci olmaktan uzaklaşacağımız anlamına gelmez. Aslında, hümanizmin, özellikle de liberal türevinin, ayırt edici özelliklerinden biri de, “çoğulculuğun” entelektüel veya etik önem alanını daha önce marjinalleştirilmiş gruplara doğru, bu şekildeki çoğulculuğu ortaya çıkaran insan şemasını sarsmadan ve sorgulamadan genişletebilmesidir. Böyle

bir durumda çoğulculuk, birleşme hâlini alır, hümanizm (entelektüel açıdan) ve liberalizm (politik açıdan) projeleri genişletilebilir ve gerçekten bu genişleme oldukça klasik bir biçimde gerçekleşir.

Hayvan çalışmaları, kültürel araştırmalar kalıbının, deyim yerindeyse, sırtına binerek kültürel araştırmaları pek çok akademisyen için sınırlı yarar sağlayan bir alan hâline getiren problemlerin bazılarını da zorlanmadan üstlenmektedir. Örneğin, Ellen Rooney'in gözlemlerine göre kültürel araştırmalar "kendine has formunu tanımlama açmazında edebî eleştiriye kıyasla çok daha dik kafalı bir şekilde takılıp kalmıştır", "birbirleriyle yarışan (hatta uyumsuz olan) yöntemlerin bir karmaşasıdır ve savunulması entelektüel ve politik açılardan gittikçe güçleşen bir (yarı) disipliner hâl almıştır" (21). Daha da açık bir şekilde, Tilottama Rajan ise bu "dayanaksızlaşma" ve de "kucaklayıcı muğlaklığın" kültürel araştırmaların kapitalist küreselleşmenin çoğulculuk ve farklılıklara özen adı altında yeni bir paket hâlinde sunulduğu neoliberal düzenin ihtiyaçları için devşirilmesine izin verdiğini iddia etmektedir (69). Rajan, "Sosyal bilimlerin yumuşak satışı ve kişiselleştirilmesi olarak" (74), kültürel araştırmaların beşerî bilimler dâhilindeki amacının değilse bile etkisinin, klasik kamusal alanın özünde "temsil" mantığının pazar ve tüketim bazlı bir permütasyonunun üzerinden sivil toplumun sürdürülmesinin simülasyonu olduğunu yazmaktadır (69-70). Benim amaçlarım dâhilinde, sorun, bir başka deyişle, sadece kültürel araştırmaların güncel hâlinin disiplinsel tutarsızlıkları veya muğlaklığı olmayıp esasta bu tutarsızlıkların ve muğlaklığın tarihsel, ideolojik ve entelektüel açıdan belirli bir özneliğin insan olmayan hayvanlara da genişletilmiş bir çoğulculuk maskesi altında sürdürülmesine destek vermesidir. Bu bilgiler ışığında, hayvan çalışmaları, eğer ciddiye alınırsa, kültürel araştırmaların "belirli bir türünü" sona erdirecek kadar genişletmeyecek ve geliştirmeyecektir.⁶

Durum böyledir, çünkü eğer sıradan bir tema çalışmasından başka bir şey olacak ise, hayvan çalışmaları, bilen özne şeması ve onun kültürel araştırmaların (ve tabii edebî çalışmaların) hâlihazırdaki disipliner protokolleri tarafından sürdürülen ve tekrarlanan insan merkezci temellerine kökten bir karşı çıkış sergileyecektir. (Gerçekten de Susan McHugh'un hayvanlar üzerine edebî araştırmacılık hakkındaki genel değerlendirmesinde belirttiği üzere "edebiyattaki hayvanları okumaya dönük sistematik bir yaklaşım, pek çok açıdan tam da bu şekildeki bir sorgulamadan kaçınmak üzerine oluşturulmuş gibi görünen bir disiplin ile barışık hâle gelmeyi gerektirir"). Rooney ve Rajan için—ki bu listeye daha pek çok başkaları da dâhil edilebilir—kültürel araştırmalar ile ilgili sorun, en azından onun Kuzey Amerika'da uygulanan hâkimiyetçi yaklaşımlarında, belirgin muhalif, materyalist ve çok-kültürlü adanmışlığına rağmen, onun felsefi ve politik açılardan liberal hümanizmin (bu bakış açısının en belirgin ifadesi "haklar" kavramının yasal nesnesinin insandan hayvanlara doğru genişletilmesidir) temel taşları üzerine kurulu bir ideolojik açıdan aşına olunan öznelik türevinin oluşumuna yol açıyor olmasıdır.⁷ O hâlde, hayvan çalışmalarının esas kuvveti, onun bize metafor

⁶ Burada özellikle "belirli bir türünü" ifadesini kullanıyorum çünkü pek çok akademisyen tarafından da belirtildiği üzere, kültürel araştırmaların ABD, Avustralya ve Birleşik Krallık gibi çeşitli bölgelere yayılmış türlerinin hepsi adına aynı genellemeleri yapmak zordur.

⁷ Bu demek değildir ki uygulanabilir diğer seçeneklerin yokluğunda var olan yasal ve hukuki yolların kullanılması onaylanmayacaktır. Bu, sadece Calarco'nun (diğer pek çok kişi gibi) belirttiği üzere, "politik ve yasal kurumlardaki üstü kapalı *insan merkezci* kısıtlamaların getirdiği zorlukların ve hayvan hakları söyleminin bu kurumları oluşturan ve sürdüren bu kısıtlamaların güçlenmesi ve sürdürülmesine nasıl yol açtığı" (8) gözlemlenmesidir.

ve türler arası farklılıklar arasındaki ilişkinin ve de edebiyattaki türcü, cinsiyetçi ve ırkçı söylemsel yapıların ve benzerlerinin çapraz polinasyonunun her zaman olduğu gibi ontolojik açıdan güvenli bir mesafeden okunup yorumlanmasının yeterli gelmeyeceğini hatırlatma gücünde yatmaktadır. Bu girişim şüphesiz ki övgüye değerdir ve çok geç kalınmış bir girişimdir; ancak, bu şekilde yorumda bulunan bilen öznenin hümanist şemasını tartışmadığı takdirde, hayvan çalışmalarının tam da sorgulamak üzere yola çıktığı hümanizm ve insan merkezlik kavramlarını sürdürmüş olacaktır. İşte bu yüzden, hayvan çalışmaları, eğer ciddiye alınırsa basitçe James Chandler’ın “alt disiplinler alan” olarak tanımladığı şeyin içerisinde bu ayın son trendi veya 1970’lerden beri “çalışmalar olarak bilinegelmiş; toplumsal cinsiyet çalışmaları, ırk çalışmaları, tabii ki kültür çalışmaları ve bunlara ek olarak film çalışmaları, medya çalışmaları, caz çalışmaları...” gibi görünürde sonsuz olan bir listenin bir parçası konumunda görülmemelidir (358).⁸

Benim bu konuda ifade etmeye çalıştığım nokta, McHugh’un hayvan çalışmalarının “eyleycilik ve sosyal tartışma konuları etrafında bir araya gelmiş bir disiplinler arası sorgulama” olduğu gözleminden biraz daha farklıdır. Şüphesiz ki McHugh, bu bağlamda, “öznellik” ve “eyleycilik” arasında ayırım yapılmasının faydalı olacağı konusunda Fudge ile hemfikir olmakta haklıdır. Bu ayırım, kasıtlılık veya bahsi geçen hayvanların (ve elbette insanların) anlama yetisi gibi meseleler bir kenara bırakıldığında, hayvanlarla bizim aramızdaki etkileşimlerin tarihsel olarak dünyamızı nasıl şekillendirdiğinin anlaşılabilmesini sağlar (örneğin, Aktör Ağ Kuramı modelinde). Ancak, bu şekildeki bir açıklamanın bize, cansız ve bilinç sahibi varlıklar ile olan etkileşimlerdeki etik farklılıklara dair gösterebilecekleri sınırlıdır. Hayvan çalışmalarının edebî ve felsefi tarafı, bir dizi nedenden ötürü, tam olarak bu farklılıklarla ilgilenmektedir: Edebî metinlerdeki, hayvanlara ve onların dünyayı nasıl deneyimlediklerine yönelik özdeşleşmenin ve hâlden anlayan hayal gücünün harekete geçirilmesi, bizim onlarla kurduğumuz duygusal bağların yoğunluğu; felsefedeki, bu tür fenomenolojik, etik ve ontolojik değerlendirmeler ve bunların neden önemli olduğu tartışmaları gibi örnekler, bunlardan birkaçıdır.

Ancak, benim burada sözünü ettiğim, kültürel araştırmalar alanındaki en değişik yaklaşımları dahi destekleyen Gramsci kuramı temelli eleştirel farkındalık kavramından da ayrıdır. Bu kavram, örneğin, “eleştirel düşünce ruhuyla [...] anlamın öznel arası değişkenliği ifşa edilebilir [olduğunda] ve eğitim kurumları, derslikler, bilim dalları ve üniversiteler, bilgiyi inşa eden ve besleyen unsurlar olarak görülebil[diğinde]”, disiplinler uygulamanın “var olanı tekrarlayan bir ortam olmaktan çıkıp üretken bir ortam” hâline geleceği; böylece “metinsellik incelemesi anlamında edebî araştırma[nın] [...] bizim nasıl bildiğimizi ve bildiğimizin nasıl iletildiğini ve kabul gördüğünü düzenleyen epistemolojik yapıları ortaya çıkar[acağı]” (Peck 51) iddiasında dile getirilen bir kavramdır. Hayvan çalışmaları buna ek biçimde dâhil edilir: Hayvanlar kültürel araştırmalar modelinde bu girişimin (eyleyciler olarak) ortağı kabul edilir. Bu şekildeki bir eleştirel farkındalık resmi —her ne kadar akla yatkın ve cazip olsa da— aslında insanı hayvan çalışmalarının konusu olmaktan çıkarmakta ve böylelikle görünürde bu karşıtlığın aşıldığı daha öte bir noktayı işaret etse de aslında insan-hayvan ayırımını daha zor fark

⁸ Bu bağlamdaki disiplinlerliğe dönük sorunsalı ve kuramı, *What is Posthumanism?* adlı kitabımdaki “‘Animal Studies,’ Disciplinarity, and the (Post)Humanities” isimli bölümde daha detaylı olarak tartışıyorum.

edilir ama çok daha temel bir düzeyde yeniden kurgulamaktadır. Ve esasta incelenmesi gereken şey, sadece (her ne kadar varsayımsal anlamda ilerlemeci, çok kültürlü ve insan merkeziliğe karşı olsa da) ilgi alanlarının çeşitliliği değil, aslında böyle bir disipliner uygulamayı pekiştirerek (örneğin, insan imgesi, içe bakış ve kendini değerlendirme ile oluşturulmuştur ki, bu da hümanizm göstergesidir) örtük şekilde benimsenen öznelik şemasıdır. Derrida'nın da ifade ettiği gibi bu, aslında, "otobiyografik hayvan" olarak insanın "oto"su, yani "kendisine insan diyen varlık"ın insan olmayan varlıkları tanımasını tamamen liberal hümanizmin karakteristik bir özelliği olarak bir "cömertlik" biçiminde görmesini mümkün kılmak için "insan"ın "kendisine anlattığı" insan kavramının sorgulanmasıdır (*Animal* 29-30).

Burada kısmen Derrida'dan bahsediyorum çünkü onun en son denemesi olan "The Animal That Therefore I Am (More to Follow)" (Hayvanım, Öyleyse Varım) (ve aynı adı taşıyan yeni kitabı) muhtemelen hayvan çalışmalarının kısa tarihindeki en önemli olaydır. Bu denemede, Jeremy Bentham'ın hayvanların anlaşılmasına dair olarak "Mantık yürütebiliyorlar mı?" ya da "Konuşabiliyorlar mı?" sorularının yerine "Acı çekebiliyorlar mı?" şeklinde kurguladığı meşhur sorusunun önemi şudur:

"-ebilmek" [*pouvoir*] eki "acı çekebilirler mi?" şeklinde kullanıldığında anlamsal ve ifadesel açıdan değişir. Ek bundan sonra dalgalanır. Bu şekilde bir soru yöneltildiği anda geçerli olan şey sadece bir geçişlilik ya da etkenlik (konuşabilme, mantık yürütebilme ve benzeri) değildir; bunlar yerine önemli olan, onu kendisi ile çelişkiye iten şeydir. Bu şeyi daha sonra biz otobiyografi ile ilişkilendireceğiz. (*Animal* 27-28; vurgular bana ait)

Derrida için soruyu bu şekilde yöneltmek "her şeyi değiştirir," çünkü "Aristo'dan Descartes'a, Descartes'dan özellikle Heidegger'e, Levinas'a ve Lacan'a kadar" hayvana dair soruyu düşünme veya dil becerisi bağlamında sormak "güç veya beceri ile nitelik açısından pek çok şeyi belirler: yapabilmek, verecek güce sahip olmak, ölüyü gömmek, giyinmek, çalışmak, bir yöntem icat etmek gibi..." (27). Bentham'ın bu probleme farklı bir açıdan bakmasını bu kadar önemli hâle getiren şey, böylelikle "sorunun belirli bir *edilgenlik* tarafından altüst edilmesidir. Soru, açıkça görülür şekilde, bir katlanmaya, tutkuya ve muktedir olamayışa karşılık gelen bir cevaba tanıklık etmektedir." "Peki, bu yetersizliğin özünde hissedilen savunmasızlık ne ola ki?" diye devam eder ve sorar: "Gücün kalbinde yatan bu güçsüzlük nedir? [...] Buna ne gibi bir hak tanınmalıdır? Bu bizi ne kadar ilgilendirmektedir?" Aslında, bu bizi doğrudan etkiler, çünkü hayvanlarla paylaştığımız sonluluğun düşünülmesindeki en radikal yol olarak ölümlülük, yaşamın nihai sonluluğuna ve merhamet deneyimine ait olan ölümlülük orada yatar" (28). Hayvanların ahlaki açıdan konumunu, eyleycilikleri veya bizimle paylaştıkları becerileri üzerinden anlamak yerine (ki bu en belirgin biçimde Singer ve Regan'ın hayvan hakları felsefesinde gözlenen baskın stratejidir), Derrida, hümanist özneliğin "oto"sunun yapısını (otonomi, eyleycilik ve birinin kendi otobiyografisi üzerindeki otoritesi açısından) bizim dikkatimizi insan olmayan hayvanlarla paylaştığımız—hümanizmin reddetmeye çalıştığı—kabullenilmiş sonluluğa çekerek sorgular. (Bu konuda Derrida'ya Agamben, Cavell ve Diamond gibi diğer önemli filozoflar da katılmaktadır).

Ancak, bu hususta eşit derecede önemli olan (ve bu noktada Derrida'nın “hayvan sorusu” üzerine olan daha sonraki çalışmalarında sıklıkla dikkatten kaçan) şey, “insani” bilimlerdeki “insan”ın karşı karşıya bulunduğu iki tür sonluluk olduğudur; bunlardan ilki, (fiziksel savunmasızlık, teccüm hâli ve nihayetinde ölümlülük) paradoksal bir biçimde onu bize erişilebilir ve uygun kılan ve bizim dilin radikal biçimdeki mekanikliği ve insan dışılığına maruz kalmamız sonucu hissettiğimiz sonluluktan gelen, ikinci tür bir “muktedir olamayış” tarafından bizim için erişilmez ve uygunsuz kılınır. (Burada dil en geniş hâliyle yaratıkların birbirlerine “cevap” verdikleri bir semiyotik sistem olarak anlaşılır.) Bu gerçekliğin bizim aceleci bir biçimde “kendi” kavramlarımız, “kendi” okumalarımız ve “kendi” tarihlerimiz olarak düşündüklerimizin üzerinde çok derinden sonuçları olacaktır; çünkü bunlar önemli bir açıdan bakıldığında, aslında “bizim” değillerdir. Derrida'nın hayvan üzerine çalışmaları, daha önceden Diamond'ın hayvanlar ile olan ilişkilerimizden ne anlam çıkardığımızı dair gözlemlerine, bu açmazın Gramsci kuramı merkezli eleştirel farkındalık veya haklar felsefesini sarıp sarmalamış olan ve bu şekilde bir etnomerkeziyetçiliği karşılamak için tasarlanan evrensel etik ilkeleri arayışı şeklinde kendini gösteren diğer çıkmaz sokağına girmeden, buradaki etnomerkeziyetçilik sorununa yönelebilmemizi sağlar.

Derrida'nın işaret ettiği nokta şudur: Evet, bizim birey olma durumu ve bilgi olarak düşündüğümüz kavramlar ve benzerleri, “bizim” kim olduğumuzdan, söylemlerimizden ve disiplinlerimizden ayrılamaz; ama aynı zamanda “biz” hümanizmin kendisine yüklediği “biz” ve hümanizmin “otobiyografisindeki” “oto” değiliz. Daha ziyade, “biz” her zaman sadece evrimsel, biyolojik ve zoolojik açıdan hayvanlar olarak ve hayvanlarla paylaştığımız fiziksel savunmasızlık ve ölümlülük bakımından değil, aynı zamanda her zaman bizden önce var olmuş ve bizim öznelliğimiz için radikal bir şekilde insan dışı olan, ancak, bizi insan yapan dilin maddiliği ve teknikliğinin oluşumundaki yerimiz ve ona maruz kalışımız nedeniyle özümüzde insan dışıyız veya insan olmayanız; yani radikal biçimde ötekiyiz. Ve bu, Derrida'nın ifade ettiği üzere “kendisine insan diyen” bizim “biz” olarak adlandırdığımız şey, her zaman daha radikal bir muktedir olamayışın üzerine örterek bizim kavramsal yaşantımızı mümkün hâle getirir (*Animal* 30). İddia ediyorum ki ciddiye alınan bir hayvan çalışmaları ile, tam da burada, radikal sonluluğun ikinci cephesinde, hümanizmin (veya Gramsci kuramı merkezli kültürel araştırmaların) dayanağı olan, bilen özne şeması ile bize dayatılan bu şemanın yeniden düşünülmesi arasındaki farkı tespit edebiliriz.

Bu, hayvan çalışmaları alanında bu ana kadar yapılan çalışmaların çoğunluğu kültürel araştırmaların yolunu izlememektedir (aksine izlemektedir) ya da hayvan çalışmalarının kültürel araştırmalar kolunda yürütülebilecek değerli çalışmalar yoktur, demek değildir. Bu, bilen öznenin kim olabileceği ile ilgili varsayımlarımızın ortaya çıkarılması ve incelenmesi ve de bu yüzleşmenin disiplinler uygulamalar ve protokollerin içerisine yerleştirilmesi hususunda hayvan çalışmalarının diğer tüm “çalışmalar” a kıyasla bilginin ne olduğu sorusunun yeniden düşünülmesi ve de bilginin, Marx'ın ünlü deyişiyle söyleyecek olursak nasıl bizim “türsel varlığımızın” (Marx 77) yanlıkları ve üst belirlenimleri ile sınırlandırıldığı konularına daha bağlı olmasının bekleneceğinin ifadesidir. (Örneğin, böylece artık çok sayıda diğer türü de kapsayan iletişim, cevaplama ve karşılıklı etkileşimin genişletilmiş evreninde edebiyatın yeri radikal şekilde yeniden belirlenecektir.)

Bu ikinci tür sonluluğun, birbirleri ile etkileşime ya da Derrida'nın ifadesine göre "cevap vermeye" başladıkları andan itibaren en ilkel biçimiyle de olsa bir semiyotik sistem aracılığı ile insanlar ve insan olmayan hayvanlar tarafından paylaşılması eşit derecede önemlidir. Derrida'nın "Eating Well" isimli röportajında oldukça meşhur hâle gelmiş sözlerle belirttiği üzere,

[E]ğer dil sadece insan olarak adlandırdıklarımızla sınırlandırılarak tanımlanıyorsa, bu durumda söylenecek ne var ki? Ama dil yalnızca onu kapsayan değil aynı zamanda onu içeriden indirgenemez şekilde belirten bir olasılıklar ağı ile yeniden tanımlanırsa her şey değişir. Burada, genel olarak, belirtke, iz, yinelenebilirlik ve *différance*⁹ üzerinde özellikle düşünüyorum. Onlarsız bir dilin var olamayacağı olasılıklar ve gereksinimler, *kendi başlarına sadece insani değiller...* Ve burada öne sürdüğüm mesele, bizim, "hayvanların dillerinin" karmaşıklığına dair bilimsel bilgileri, genetik kodlamayı, insan dili olarak adlandırılan şeyin içine giren tüm belirtke türlerini olabildikleri kadar orijinal olarak hesaba katmamızı sağlaması gerekmele beraber, genel anlamda kesmek istediğimiz noktada kesin ve kalıcı olarak "kes" memize izin vermez. (116-17)

Bu noktada, başka yerlerde daha detaylı olarak tartıştığım gibi hayvan çalışmaları, daha kapsamlı bir sorunsal olan post-hümanizm (insansonrasıcılık) ile (Katherine Hayles'in *How We Became Posthuman*'da [Nasıl İnsansonrası Olduk] endişesini belirttiği gibi) bir fantezi veya üstün bir insan bedenselliği bağlamında değil, daha çok bizi, insan bedenselliğinin sonluluğu ve yoğunluğu ile diğer formlardan farklı, kendisine has ama belki de orangutanın denizyıldızına olan farkından daha farklı olmayan insan evriminin kendisinin özel bir hayvansallık olduğu bir bağlama geri döndürmesi açısından kesişmektedir. Bu gerçeğin "hayvan çalışmaları" teriminin ilk sözcüğü açısından anlamı sahiden olumludur; çünkü eğer hayvan türlerinin çeşitliliğine ve dünyadaki farklı varoluş biçimlerine ciddi şekilde dikkat edecek olursak Matthew Calarco'nun da belirtmiş olduğu gibi, "insan-hayvan ayrımı açıkçası anlamsızdır. Nasıl olur da basit (veya aksine son derece geliştirilmiş) bir ikili ayrım yaklaşımı burada söz konusu olan karmaşık etik ve ontolojik meseleleri hakkıyla ifade edebilir?" (143) sonucuna varmak mecburiyetinde kalırız. Bu zayıflığın ve çöküşün kudreti üzerinden sadece hayvana ve onun çeşitli formlarına değil, aynı zamanda da insan adı verilen hayvana ait maddeselliğe ve özelliğe dair yeni bir yaklaşıma yüzümüzü döneriz.

"Hayvan çalışmaları" teriminin ikinci yarısına gelecek olursak, burada vurgulamak istediğim, bir disiplinin hem hümanist (insancı) hem de post-hümanist uygulamalar ile uğraşmasının mümkün olduğudur. Bu nokta genelleyici bir "çalışmalar" ismi ile sümen altı edilmiş olup bu durum hayvan çalışmalarını kendine has bir şekilde tanımlayan az önce tartıştığımız ikili sonluluğu gölgelemektedir. Sadece bir tarihçinin veya edebiyat eleştirmeninin ilgisini insan olmayan hayvanlara yönlendirmiş olması, belirli bir bilen özne şemasının ve bu öznenin

⁹ Ç.N. Bu sözcük için Türkçede kullanılabilecek karşılıklar tam olarak anlatılmak istenen fikri verememekle birlikte, anlamda hem farklılaşma hem de gecikme ifade etmektedir. Yapısökümü kavramına aşına olan okuyucuların bu kelimeyi Fransızca hâliyle tanıması mümkün olduğu için bu şekilde bırakılmıştır.

sahip olabileceği bilgi üzerine kurulu bir içsel disipliner uygulamanın üzerinden aşına oluna- gelen bir hümanizm formunun sürdürülmediği anlamına gelmez. Dolayısıyla, insan olmayan varlıkların varlığını ve ahlaki durumlarını ciddiye alış bakımından dışarıdan disipliner anlamda post-hümanizmi benimsemiş olsanız da (ve bu anlamda insan merkeziliği sorgulasanız da) iç disiplinerliğiniz her yönüyle hümanist olmaya devam edebilir. (Gerçekten de, Singer ve Regan’ın hayvan hakları felsefesine karşı, onların örtük şekilde insan öznelliğini bizim kavramlarımıza göre sınırlı şekilde bir kişilik sahibi olan hayvanlara da genişlettiğini iddia eden standart bir suçlama yöneltilmektedir.)¹⁰ Burada amaç, hümanizmi reddetmek değil, aslında sadece onun takdire değer hedef ve değerlerinden (zayıfa, masuma, ezilene nezaket gösterme ve destek olma gibi) kaçınan onları bir zamanlar iyi yapan zihinsel çerçeveler tarafından balatandığına dair fikir üretmektir. O hâlde, bu, hayvan çalışmalarındaki hayvanı bulma ve onun “orada bir yerlerde”, yalnızca kuşların ve yaratıkların arasında değil, aynı zamanda “burada”, insan dediğimiz şeyin kalbinde olduğunu savunarak hümanist okuma, yorumlama ve eleştirel düşünme biçimlerine karşı çıkışını bulma meselesidir.

¹⁰ Pek çok eleştirmen bu suçlamayı dile getirmiştir. Bkz. Wolfe, *Animal Rites*, Birinci Bölüm (21-43); Calarco 6-10; Diamond, “Difficulty”. Bu iç disipliner farklılıkların hayvana yönelik yaklaşımları günümüz felsefesi kapsamında nasıl etkilediğine dair daha detaylı bir bakış için “Exposures” adlı eserimi inceleyebilirsiniz.

Kaynakça

- Acampora, Ralph R. *Corporal Compassion: Animal Ethics and Philosophy of Body*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2006.
- Adams, Carol J. *The Sexual Politics of Meat: A Feminist Vegetarian Critical Theory*. New York: Continuum, 1989.
- Agamben, Giorgio. *The Open: Man and Animal*. Çev. Kevin Attell. Stanford: Stanford University Press, 2004.
- Allen, Colin ve Marc Bekoff. *Species of Mind: The Philosophy and Biology of Cognitive Ethology*. Cambridge: MIT Press, 1999.
- Allen, Mary. *Animals in American Literature*. Urbana: University of Illinois Press, 1983.
- Animal Legal Defense Fund. “Where Should You Go to Law School?” *Animal Legal Defense Fund: Winning the Case against Cruelty*, ty. aldf.org/article/where-should-you-go-to-law-school.
- The Animal*—Part 1. Özel sayı *Mosaic* 39.4 (2006): 1-213.
- The Animal*—Part 2. Özel sayı *Mosaic* 40.1 (2007): 1-213.
- Animal Studies Group. *Killing Animals*. Urbana: University of Illinois Press, 2006.
- Badmington, Neil, ed. *DerridAnimals*. Özel sayı *Oxford Literary Review* 29.1 (2007): v-vii, 1-125.
- Baker, Steve. *Picturing the Beast: Animals, Identity, and Representation*. Urbana: University of Illinois Press, 2001.
- Baker, Steve. *The Postmodern Animal*. London: Reaktion, 2001.
- Balibar, Etienne. “Racism and Nationalism.” *Race, Nation, Class: Ambiguous Identities*. Etienne Balibar ve Immanuel Wallerstein. Londra: Verso, 1991. 37-67.
- Bataille, Georges. *Theory of Religion*. Çev. Robert Hurley. Cambridge: Zone, 1992.

- Bekoff, Marc. *Minding Animals: Awareness, Emotions, and Heart*. New York: Oxford University Press, 2003.
- Boehrer, Bruce. *Shakespeare among the Animals*. Londra: Palgrave, 2002.
- Burghardt, Gordon M. *The Genesis of Animal Play*. Cambridge: MIT Press, 2005.
- Burt, Jonathan. *Animals in Film*. Londra: Reaktion, 2003.
- Calarco, Matthew. *Zoographies: The Question of the Animal from Heidegger to Derrida*. New York: Columbia University Press, 2008.
- Cavalieri, Paola. *The Animal Question: Why Nonhuman Animals Deserve Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Cavell, Stanley ve diğer. *Philosophy and Animal Life*. New York: Columbia University Press, 2008.
- Center for Food Safety. "What's Wrong with Factory Farming?" *Center for Food Safety*, ty. www.centerforfoodsafety.org/files/factoryfarmingfactsheet.pdf
- Chandler, James. "Critical Disciplinarity." *Critical Inquiry* 30.2 (2004): 355-60.
- Clarke, Bruce. *Posthuman Metamorphosis: Narrative and Systems*. New York: Fordham University Press, 2008.
- Coetzee, J. M. *The Lives of Animals*. Ed. Amy Gutman. Princeton: Princeton University Press, 1999.
- Collard, Andree ve Joyce Contrucci. *Rape of the Wild: Man's Violence against Animals and the Earth*. Bloomington: Indiana University Press, 1989.
- Daston, Lorraine ve Gregg Mitman, ed. *Thinking with Animals: New Perspectives on Anthropomorphism*. New York: Columbia University Press, 2006.
- DeGrazia, David. *Taking Animals Seriously: Mental Life and Moral Status*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Deleuze, Gilles ve Felix Guattari. *Kafka: Toward a Minor Literature*. Çev. Dana Polan. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1986.
- Deleuze, Gilles ve Felix Guattari. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Çev. Brian Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987.
- Derrida, Jacques. *The Animal That Therefore I Am*. Ed. Marie-Louise Mallet. Çev. David Wills. New York: Fordham University Press, 2008.
- Derrida, Jacques. "'Eating Well'; or, The Calculation of the Subject: An Interview with Jacques Derrida." *Who Comes after the Subject?* Ed. Eduardo Cadava, Peter Connor ve Jean Luc Nancy. New York: Routledge, 1991. 96-119.
- Derrida, Jacques. *Of Spirit: Heidegger and the Question*. Çev. Geoff Bennington and Rachel Bowlby. Chicago: University of Chicago Press, 1991.
- Diamond, Cora. "The Difficulty of Reality and the Difficulty of Philosophy." Cavell ve diğer. 43-89.
- Diamond, Cora. *The Realistic Spirit: Wittgenstein, Philosophy ve the Mind*. Cambridge: MIT Press, 1991.
- Francione, Gary. *Animals as Persons: Essays on the Abolition of Animal Exploitation*. New York: Columbia University Press, 2008.
- Francione, Gary. *Animals, Property ve the Law*. Philadelphia: Temple University Press, 1995.
- Fudge, Erica. *Brutal Reasoning: Animals, Rationality ve Humanity in Early Modern Thought*. Ithaca: Cornell University Press, 2006.

- Fudge, Erica. “The History of Animals.” *H-Animal*, 25 Mayıs 2006. networks.h-net.org/node/16560/pages/32226/history-animals-erica-fudge.
- Fudge, Erica. *Perceiving Animals: Humans and Beasts in Early Modern English Culture*. Basingstoke: Macmillan, 2000.
- Fudge, Erica, ed. *Renaissance Beasts: Of Animals, Humans ve Other Wonderful Creatures*. Urbana: University of Illinois Press, 2004.
- Fuss, Diana, ed. *Human, All Too Human*. New York: Routledge, 1996.
- Grenier, Roger. *The Difficulty of Being a Dog*. Çev. Alice Kaplan. Chicago: University of Chicago Press, 2002.
- Griffin, Donald. *Animal Minds: Beyond Cognition to Consciousness*. Gözden geçirilmiş baskı. Chicago: University of Chicago Press, 2001.
- Haraway, Donna J. *The Companion Species Manifesto: Dogs, People ve Significant Otherness*. Chicago: Prickly Paradigm, 2003.
- Haraway, Donna J. *Primate Visions: Gender, Race ve Nature in the World of Modern Science*. New York: Routledge, 1990.
- Haraway, Donna J. *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2007.
- Hayles, N. Katherine. *How We Became Posthuman*. Chicago: University of Chicago Press, 1999.
- Kac, Eduardo, ed. *Signs of Life: Bio Art and Beyond*. Cambridge: MIT Press, 2007.
- Kac, Eduardo, ed. *Telepresence and Bio Art: Networking Humans, Rabbits ve Robots*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2005.
- Kalof, Linda ve diğer., der. “Animal Studies Bibliography.” *Ecological and Cultural Change Studies Group*, ty. animalstudies.msu.edu/bibliography.php.
- Kenyon-Jones, Christine. *Kindred Brutes: Animals in Romantic-Period Writing*. Burlington: Ashgate, 2001.
- Kristeva, Julia. *Powers of Horror: An Essay on Abjection*. Çev. Leon S. Roudiez. New York: Columbia University Press, 1982.
- Kuzniar, Alice A. *Melancholia’s Dog: Reflections on Our Animal Kinship*. Chicago: University of Chicago Press, 2006.
- Lawlor, Leonard. *This Is Not Sufficient: An Essay on Animality and Human Nature in Derrida*. New York: Columbia University Press, 2007.
- Linzey, Andrew. *Animal Theology*. Urbana: University of Illinois Press, 1995.
- Lippit, Akira. *Electric Animal: Toward a Rhetoric of Wildlife*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2000.
- Mack, Arien, ed. *Humans and Other Animals*. Columbus: Ohio State University Press, 1999.
- Malamud, Randy. *Poetic Animals and Animal Souls*. New York: Palgrave, 2003.
- Marcus, Erik. *Meat Market: Animals, Ethics ve Money*. Boston: Brio, 2005.
- Marx, Karl. “Economic and Philosophic Manuscripts of 1844.” *The Marx-Engels Reader*. Ed. Robert C. Tucker. 2. baskı. New York: Norton, 1978. 66-125.
- Mason, Jennifer. *Civilized Creatures: Urban Animals, Sentimental Culture, and American Literature, 1850 1900*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2005.
- McHugh, Susan. “One or Several Literary Animal Studies?” *H-Animal*, 17 Temmuz 2006. networks.h-net.org/node/16560/pages/32231/one-or-several-literary-animal-studies-susan-mchugh.
- Mitchell, Robert W., Nicholas S. Thompson ve H. Lyn Miles. *Anthropomorphism, Anecdotes, and Animals*. Albany: State University of New York Press, 1997.

- Nash, Richard ve Ron Broglio, ed. *Thinking with Animals*. Özel sayı *Configurations* 14.1-2 (2006): 1-192.
- Norris, Margot. *Beasts of the Modern Imagination: Darwin, Nietzsche, Kafka, Ernst ve Lawrence*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1985.
- Nussbaum, Martha C. *Frontiers of Justice: Disability, Nationality, Species Membership*. Cambridge: Harvard University Press, 2006.
- Patterson, Charles. *Eternal Treblinka: Our Treatment of Animals and the Holocaust*. New York: Lantern, 2002.
- Peck, Jeffrey M. "Advanced Literary Study as Cultural Study: A Redefinition of the Discipline." *Profession* (1985): 49-54.
- Pepperberg, Irene. *The Alex Studies: Cognitive and Communicative Abilities of Grey Parrots*. Cambridge: Harvard University Press, 2002.
- Pollan, Michael. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of Four Meals*. New York: Penguin, 2006.
- Rachels, James. *Created from Animals: The Moral Implications of Darwinism*. New York: Oxford University Press, 1999.
- Rajan, Tilottama. "In the Wake of Cultural Studies: Globalization, Theory, and the University." *Diacritics* 31.3 (2001): 67-88.
- Regan, Tom. *The Case for Animal Rights*. Berkeley: University of California Press, 1983.
- Ritvo, Harriet. *The Animal Estate: The English and Other Creatures in the Victorian Age*. Cambridge: Harvard University Press, 1989.
- Rohman, Carrie L. *Stalking the Subject: Modernism and the Animal*. New York: Columbia University Press, 2008.
- Rooney, Ellen. "Form and Contentment." *MLQ* 61.1 (2000): 17-40.
- Rothfels, Nigel, ed. *Representing Animals*. Bloomington: Indiana University Press, 2002.
- Salisbury, Joyce E. *The Beast Within: Animals in the Middle Ages*. London: Routledge, 1994.
- Savage-Rumbaugh, Sue, Stuart G. Shanker ve Talbot J. Taylor. *Apes, Language ve the Human Mind*. New York: Oxford University Press, 2001.
- Scapp, Ron ve Brian Seitz, ed. *Eating Culture*. Albany: State University of New York Press, 1998.
- Serpell, James. *In the Company of Animals: A Study of Human-Animal Relationships*. Gözden geçirilmiş baskı Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Serres, Michel. *The Parasite*. Çev. Lawrence Schehr. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2007.
- Shannon, Laurie. "Poor, Bare, Forked: Animal Sovereignty, Human Negative Exceptionalism, and the Natural History of King Lear." *Shakespeare Quarterly* (2009): baskıda. [E. N. *Shakespeare Quarterly* 60.2 (Yaz 2009): 168-96.]
- Shell, Marc. "The Family Pet." *Representations* 15 (1986): 121-53.
- Shukin, Nicole. *Animal Capital: Rendering Life in Biopolitical Times*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2009.
- Singer, Peter. *Animal Liberation*. New York: Avon, 1975.
- Spiegel, Marjorie. *The Dreaded Comparison: Human and Animal Slavery*. Genişletilmiş baskı. New York: Mirror, 1997.
- Steeves, H. Peter, ed. *Animal Others: On Ethics, Ontology ve Animal Life*. Albany: State University of New York Press, 1999.

- Steiner, Gary. *Anthropocentrism and Its Discontents: The Moral Status of Animals in the History of Western Philosophy*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2005.
- Tester, Keith. *Animals and Society: The Humanity of Animal Rights*. London: Routledge, 1991.
- Thompson, Nato, ed. *Becoming Animal: Contemporary Art in the Animal Kingdom*. Cambridge: MIT Press, 2005.
- Tyler, Tom, ed. *Animal Beings*. Özel sayı *Parallax* 12.1 (2006): 1-128.
- Tyler, Tom, ed.. *Ciferae: 101 Wild Animals: A Bestiary for Today in Five Fingers*. Minneapolis: University of Minnesota Press, baskıda 2009. [E. N. CIFERAE: *A Bestiary for Five Fingers*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2012).
- Wise, Steven M. *Rattling the Cage: Toward Legal Rights for Animals*. Cambridge: Perseus, 2000.
- Wolfe, Cary. *Animal Rites: American Culture, the Discourse of Species, and Posthumanist Theory*. Chicago: University of Chicago Press, 2003.
- Wolfe, Cary. “Exposures.” Cavell ve diğer. 1-41.
- Wolfe, Cary. “Thinking Other-wise: Cognitive Science, Deconstruction and the (Non)Speaking (Non)Human Animal Subject.” *Animal Subjects: An Ethical Reader in a Posthuman World*. Ed. Jodey Castricano. Waterloo: Wilfred Laurier University Press, 2008. 125-43.
- Wolfe, Cary. *What Is Posthumanism?* Minneapolis: University of Minnesota Press, 2009.